A RÁDIÓ MELLETT

A köznapok története nemcsak írásban és képben rögzítve örökíthető tovább: a rádiózás és a hangtechnika fejlődésével újabb alkalmak nyílottak a muzeológia előtt. Megkockáztatjuk tehát a különösnek tetsző állítást: egyik jelentős legújabbkori közgyűjteményünket ez a későn fölismert lehetőség hozta létre. A Rádió archívumában őrzött hangfelvételek kegyeleti vagy történelmi dokumentum értéke fölbecsülhetetlen, noha ezek jelentős részét még nem tudatos előrelátással készítették. A hangarchívumban őrzött felvételek arra is alkalmat kínálnak, hogy fölidézve emlékeinket, szembenézzünk egy-egy nosztalgiával. A most indult

Volt egyszer egy előadás

című műsor elsőként Schiller: Ármány és szerelem szomorújátékának 1950. decemberében bemutatott, Gellért Endre rendezte előadását elevenítette föl. A sorozat szerkesztője *Barta* András hírlapíró és színháztörténész arra lelt kitűnő alkalmat: nézzünk farkasszemet nosztalgiánkkal, emlékeinkkel, harminc-harmincöt éves hangfelvételekről idézzük föl, milyen volt az régvolt színház: „mindőn még a szöveg és a színész állott az előadás középpontjában, a *szertartás* pedig évszázados hagyományok szerint bonyolódott". A hajdani Magyar Színház előadásával Barta korántsem azt akarta bebizonyítani, hogy ama régvolt színház jobb volt, mint a mai. Az egykori előadás részvevői: *Bod* Teréz, *Gábor* Miklós és *Zsolt* István, valamint *Makk* Károly rendező és *Mátrai-Betegh* Béla színikritikus — immár posztumusz — közreműködésével voltaképpen csupán azt a tételt igazolta, hogy a harminc évvel ezelőtti színjátszás, amely összegezni igyekezett tisztességgel az előző korok eredményeit, nem volt jobb a mai színháznál, noha mégis merőben más volt. Hatása mai színházi kultúránkban is tetten érhető: Bajor Gizi, Bartos Gyula, Gózon Gyula, Somlay Artúr emléke nemcsak a sercegő hanglemezről idézhető föl, művészetük jelen van az élő magyar színjátszás szervezetében is. Gellért Endre rendezői zsenialitásáról halála óta már sokan megemlékeztek, ám a memoárok és lexikonok méltató passzusainál hívebben szólt róla az a néhány hangkép, amely ma is tanúsítja, hogy a kiváló rendező korai halálával micsoda veszteség érte a magyar színházi kultúrát.

Az ilyenfajta szembesítés, mint e régi előadás fölidézése nem kegyeleti szertartás akart lenni, szándéka szerint is arra szolgált, hogy a hagyományok legjobb követhető példáit megmutassa.

A sok-sok, igényesen szerkesztett állandó műsor vadonában olykor eltévedhetni, ám a

Kiláto

a rádió világirodalmi folyóirata, nemcsak állandóságával kelt megnyugtató érzést: fölfedezései, tájékoztatásai buzgón és híven táplálják szellemi életünket. Ezúttal Anton *Buttigieg* máltai költő, aki mellesleg a köztársaság elnöke is, bemutatásával *Képes* Géza a mediterrán szigetország történelmével és irodalmával ismertette meg a hallgatót. *Szappanos* Balázs, a kitűnő szerb író Dragoszlav *Mihajlovics:* „Petrija koszorúja" című regényét ismertette és méltatta. Világirodalmi folyóirat rangjához illően minden számában igyekszik valamilyen különleges élményt nyújtani a *Kiláto*. Ez alkalommal a Budapestre látogatott hazánkfia, a csaknem nyolcvanéves *Vercors* nyilatkozott munkájáról, terveiről *Vámos* Évának. A háború, s a mögötte húzódó csend, az emberség, az emberi felelősségvállalás visszatérő fontos motívumai Vercors műveinek. Arra a kérdésre, hogy mit jelentenek e témák az író gondolati fejlődésében, Vercors így válaszolt: „Mélyről, legbelsőbb világomból indult el a csendnek ez a szenvedélyes művészi megfogalmazni akarása. A szenvedély szó talán túl erősnek tűnik, de valóban nagy jelentőséget tulajdonítok a csendnek. Meghatározza egész lényemet. Így akaratlanul is vissza-visszatér műveimben. Ami a háború alatt történt, a nácizmus, a nácik által elkövetett bűnök: Auschwitz és a többi vetették föl azokat a kérdéseket, hogy merre is tart az emberiség. Mért van nekem igazam és nem azoknak, akik együttműködtek a németekkel? Tehát meg kellett határoznom, hogy milyen is az emberiség, milyen út előtt áll? Milyen is ember? Ezért a fölszabadulástól kezdve egész munkám e kérdés meghatározására irányult."

Szívesen hallgatjuk a jó riportokat. Pénteken este

Választóvonal

címmel egy új muhi csatáról adott hírt *Stefka* István tragikomédia vagy szatíra nyersanyagaként kínálkozó izgalmas riportja. Lényege: Muhi el akar szakadni társközségétől, a távoli Sajószögedtől, s a szomszédos Ónod községgel kívánna társulásra lépni. Államigazgatási és gazdasági szempontból ez lenne indokolt, ezt szeretnék az érdekeltek is, mi hát az akadálya? A zsongó falugyűlés — mielőtt döntést hozott volna, szétszéledt, tehát nem született határozat. Érvek és ellenérvek szembeállításával a riporter arra kereshetett szociográfiai hitelű választ: meddig is terjedhet az ésszerű településhálózat-szervezés és mikortól minősíthető erőltetettnek a társulás? Hogyan lehet, s hogyan kell a kisebb településeket okosan, megfontoltan közös tanácsba szervezni? A Választóvonalban elhangzott riport- és interjúfüzér nemcsak a szocialista demokrácia próbájáról adott hírt, de — visszatérve cikkünk indító gondolatához — bizonyára értékes dokumentumaként szolgálhat majd egykoron hazánk mai életéről.

Kiss Károly

Molnár C. Pál halálára

Nyolcvanhét éves korában elhunyt Molnár C. Pál festőművész. Temetéséről később intézkednek.

Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége,
a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja

✶

Ő is eltávozott, nemzedékének talán utolsó tagja. Az elmúlt szombaton hunyt el, 87 éves korában.

Battonyán született, méghozzá a legelhagyatottabb helyen: Tompapusztáról indult el életútja. Viszontagságos körülmények között került Aradra, majd Budapestre. Első kiállításakor támadt az az ötlete, hogy anyja nevének kezdőbetűjével toldja meg a nevét. Így lett belőle *Molnár* C. Pál. A maga és a barátai számára Möcöpö.

Családi kapcsolatai révén élt Svájcban, Párizsban, Rómában, majd 1922-ben hazatérvén, beválasztották a KUT, a Képzőművészek Új Társaságába, amelynek Ripp-Rónai, Vaszary és Márffy voltak a vezető egyéniségei. Fiatalon lett tagja a római akadémiának. Az 1937-es párizsi világkiállításon nagydíjjal és aranyéremmel jutalmazták.

Molnár C. Pál mindig rendelkezett azzal a képességgel és képzettséggel, hogy a tartalomhoz a megfelelő formát is megtalálja. Műveit nagy vonalakban a következőképpen csoportosíthatjuk: tájképfestészet; irodalmi-történelmi emlékképek; egyházi tárgyú festmények; a lelkiállapotokat, érzelmeket kifejező festmények; rajzművészet, beleértve a könyvillusztrációkat is.

Derűjéből és művészetéből következtetve elmondhatjuk, boldog ember volt. A siker is szárnyára vette, ami ugyanakkor sok irigységet váltott ki. Világlexikonok őrzik a nevét — s mindjárt mellette szülőházáját, Battonyát —, Londontól New Yorkig, Rómától Lipcséig. „Möcöpö" műveinek egy részét Battonyának hagyományozta. Házának felavatását sajnos, már nem érhette meg. Mindazok, akik őt szerették, kedvelték, tisztelték, megrendülten gondolnak rá most abban a tudatban, hogy neve és művészete tovább él.

(vámos)

NAPLÓ

A moszkvai filmfesztiválon hétfő este a játékfilmek kategóriájában levetítették az Ideiglenes paradicsom című magyar versenyfilmet. A mű rendezője, Kovács András, a női főszereplő Frajt Edit, valamint Szabó B. István, a Művelődési Minisztérium filmfőigazgatóságának vezetője a bemutatóra Moszkvába érkezett.

◆

A Szegedi Nemzeti Színház 1981—82. évadjának első bemutatója szeptember 25-én lesz: a Cymbeline, Shakespeare színműve, Ruszt József rendezésében. Magyarországi bemutató lesz a Calandria, Bibbiena komédiája, amelyet Halasi Imre állít színpadra. Szintén magyarországi bemutatóként a Zikovékat, Gorkij színművét rendezi Ruszt József, majd ő rendezi Whiting tragédiáját, az Ördögöket is. A műsoron szerepel majd egy bűnügyi tragikomédia, Mario Fatti munkája, A nagy trükk, Seregi Zoltán rendezésében, valamint Alfonso Paso Ön is lehet gyilkos című komédiája és Urbán Ernő Uborkafa című szatírája.

◆

Megkezdődtek a gorsiumi nyári játékok próbái: a Tác melletti antik romvárosban az idén július 21-től augusztus 1-ig Arisztophanész Lüszisztraté című komédiája látható Bohák György rendezésében. A komédia kísérőzenéjét Petrovics Emil szerezte.

Sikeresen tértek haza a magyar diákok Moszkvából, a nemzetközi orosz nyelvi diákolimpiáról: nyolc arany-, öt ezüst- és két bronzérmet nyertek az orosz nyelv- és irodalomtanárok nemzetközi szervezete által rendezett versenyen. E díjakkal a magyar fiatalok a részt vevő 48 ország közül az érmek számát tekintve a harmadik helyezést érték el.

Tárlat, biennále, cserépvásár

A hét vége gazdag volt képzőművészeti eseményekben. Szolnokon vasárnap megnyílt a hagyományos nyári képzőművészeti tárlat. Orosházán *Csizmadia* Margit keramikusművész munkái láthatók vasárnaptól, Pécs pedig három művészeti program színhelye volt. A Pécsi Galériában megnyílt a VII. magyar kisplasztikai biennále, amelyen 92 művész munkái láthatók. Ugyancsak vasárnap rendezték meg a híres pécsi cserépvásárt a székesegyház előtt, és végül a budapesti születésű, hosszú ideje az Amerikai Egyesült Államokban élő *Petry* Béla grafikusművész képeiből nyitottak meg tárlatot Pécsett.

KÖNYVESPOLC

Tűzbe vetett evangélium

Baka István versei

A modern költészet könnyen fölismerteti magát: nem alkalmaz rímeket, sőt, kifejezetten kerüli azokat: szétzilálja a strófákat, a szótagszámot, a lehetséges metrumokat, s újabban mindent megtesz azért is, hogy a lírai emelkedettség, választékosság piedesztáljáról letaszítsa a mondandót. A modern lírikus antilírát művel.

Ha *valóban* ilyen megoldások alapján mondhatunk valakit modern költőnek, akkor kétségtelen, hogy *Baka* István régimódi költő. De vajon jelentheti-e a m ó d i azt, hogy nem korszerű? Alkalmazzuk csak a bevált logikai fordulatot: egy igazság az ellentéte tarthatatlanságán is mérhető. Tehát: Baka költészete nem kortársi líra? Ez az állítás tarthatatlan. Igaz ugyan, hogy választékos rímeket, bevált rímképleteket használ; hogy a magyaros verselés lüktetését — az Ady-vers mintájára — megtartja, hogy a szokatlan amphibrachyst is tudja alkalmazni (didergek a holdnak), s ami a legfontosabb: versei lírai hevülettől, sőt, emelkedettségtől izzanak. Mindez azonban nem tetszik korszerűtlen vállalkozásnak, mert így a mondandót képes hódító erővel közvetíteni, s e mondandó az, ami korunké.

Hat esztendeje megjelent első kötetében úgy tetszett, hogy a tájba, történelembe gyökerezett ember önteremtő gyötrődései ihletik Baka Istvánt. Egy nemzedék közérzetének, történelmi küldetéstudatának meghatározása is Bakától származik: „Legenda, hát lehullasz, / jövőnkből varrt ruha! / Erdővé válhatunk mi, / szarvasokká soha." Ezt a közérzetet, a történelmi folytonosság és tragikus megismétlődés élményét gyakorta írta szerepversekbe: Vörösmarty, Petőfi, Dózsa táborának harcosa képében szólalt meg, a költői hangot is archaizálva.

Új kötetében is vannak ilyen szerepversek (Vörösmarty, Balassi-ének, Szárszói töredék) és nem is tetszik pózolónak vagy manírosnak, hogy mindújra a magánnyal, tébollyal küzdő Vörösmarty képében tudja megszólaltatni indulatait, vagy a bujdosásnak kiszolgáltatott Balassi jelmezében nyilatkozik. Baka elég bátor ahhoz, hogy a divatozó antilíra korában elidegenítést, deheroizálást tagadva emlékeztessen történelmi örökségünkre. A fájdalmakra és a megtartó dacra. Kötetében azonban fölerősödött, sőt, meghatározóvá lett a korábban csak sejtelemszerűen mutatkozó élmény: nem — vagy nemcsak — történelmi örökség, tájból és hazából táplálkozó „elrendelés", vállalás és szembeszegülés determinálja a sorsot, hanem az ezek felett munkáló erőnek, Istennek is kiszolgáltatottjai vagyunk. „Dominó ez az éj, e csillag — / pöttyös fekete csontlapok: / holt fiam játéka, mit Isten / asztalán szép sorba rakott." — írja a *Rekviem-töredék*ben, majd a játszó Isten alakja többször is megfogalmazódik: „Nyírfa s tükörképe a tóban: kártyalap. / Isten és Sátán kártyázik az őszi / táj asztalán — Isten veszít s fizet / lerogyó szarvast, felbukó nyulat." — kezdődik a *Körvadászat* című verse, de a *Sátán és Isten foglya* strófáiban ennél is határozottabban fogalmaz:

Rám kattan, mint fénylő bilincs,
a reggel horizontja,
világ priccsén felébredek:
Sátán és Isten foglya.
. . . . . .
Lenn förtelem, fennen közöny,
sötét ver ablakomba,
vadnyúl-irhámon hajbakap
sátánhad, angyalhorda.

Végül az Istennel-perlő, a sorsával szembeszegülő, a küldetését vállalni kész költő indulatai egyetlen nagyszerű rapszódiában fogalmazódnak meg, a *Háborús téli éjszakában*. Olyan lírikusi összegzése ez Bakának, amely még az övéhez fogható mély szenvedélyű költői világban is ritka tünemény. Az Ady Endre emlékének ajánlott költemény már címével is visszautal: az *Emlékezés egy nyár éjszakára* parafrázisa a Bakánál megelevenedő téli éjszaka, s az ismétlődő Ady-sorok — különös éjszaka — csak aláhúzzák a vízióban megelevenedő ellentétek páros összetartozását. Adynál *képtelenségek* hordozzák a *jövendőben* bekövetkező szörnyűségek előérzetét. Baka történelmi események *megélt tényeivel* idézi föl a szorongást. Csakhogy ebben a múltidéző, ebben az isteni büntetésül megjelenő világban ott a másik Ady-vers jelképe is: az eltévedt lovas. Vissza-visszatérő alakja a költői énnel lesz azonos, benne ölt testet az az irracionális remény, amely a belátott kiúttalansággal dacolva élteti a költői megnyilatkozás értelmességét:

Befútta az utat a hó... Ver
még a szivem,
patkók csattognak bennem,
hóviharral
küszködik egy lovas.....
Hová futhat még,
megörnyedve, gyötrött
arcát a halál fekete szelébe
tartva?
Milyen üzenet bizatott reá?

— végzi a verset kérdéssel a költő, nem mintha a maga küldetéstudatát kérdőjelezné meg, vagy anak tartalmával nem volna tisztában. A vers egésze fejezi ki az üzenetet, melyet egyetlen mondatba csak bombasztikusan lehetne sűríteni. És ez az üzenet az, amely a tűzbe vetett evangélium — evangélium-örömhír — helyett marad Baka hitvallása. A belátott történelem, a fölismert egyetemes emberi kiszolgáltatottság, a költő-elődök gyötrelmeinek újraélte ellenében, sőt, mindezekkel együtt vallja, hogy *van*, hogy nem bukott el a magános lovas.

A költő-mesterségnek is remeklése ez a rapszódia. Versformák és asszociációs készség, szenvedélyektől szétpattanó metrumok és pontosan megválasztott idézetek, visszautalások átgondolt szerkesztési fegyelme és a létezés határait szétfeszítő gondolat gőgje állnak benne példás szimbiózisban. A meg nem ismételhető és az egyszerűség alkot izzó ötvözetet.

Ritkán publikáló, kevés-szavú, régimódi költő Baka István. Mégis olyan kortársunk, akit nem lehet másnak, mint mai magyar költőnek vallani. *(Szépirodalmi)*

—kes

Ki lendíti lábát?

Balogh Attila versei

Milyen mélység az, ahonnét még fölhatol a hang, de amelyből már minden szó többet és fontosabbat mond önmagánál? Többet és fontosabbat, mert a mélységből kiáltó belső feszültségénél nagyobb energia kell, hogy a felszínen csevegve hangzavarkodók ricsajából kiemelje: a mélységben hallgatók csendjének ereje. A megjelöltek sorsa jutott *Balogh* Attilának: cigánysors, gyerekparalízis bénította sors, szegénysors, mankón araszoló futásvágy sorsa. Már az is csoda, hogy nem adta meg magát neki, de ez a csoda kevés a költészethez. Mert a költészet ugyan mindig sors, de fordítva még nem feltétlenül. A vershez, hogy a felismerés harangját megzúgassa, hogy az azonosulás ívfényét fölvillantsa, valami több is kell. Az a képesség, hogy a magánbajok-magánörömek szilánkjait a közösség érzelmeinek, öntudatának mágneses erővonalaihoz tudja rendezni, aki a kimondásra vállalkozik. Ezt szokás közönségesen tehetségnek nevezni. Ha ezt kivonnánk Balogh Attila verseiből, néhány szikáran tudomásul vehető szociológiai tény maradna, néhány versteremtő módszer, pár képalkotó klisé, és jelszavakban megfogalmazható politikai vágyak.

Ezt a harminchárom, csupán opusz-számokkal jelölt verset, mely a *Lendítem lábamat* című kötetben van, szinte egyvégtében el lehet olvasni. Akárha egyetlen vers volna. De majdnem mindegyik külön is összefoglalhatná az egész kötetet. A számokkal-összekapcsoltság, az intonáció folyamatos azonossága s a majdnem az áhítatig fölstilizált kopár hétköznapiság a zsoltárokat idézi. S van abban is fohászosság, ahogy a mindenkori szegények istenhez forduló bizalmával kéri számon könyörögve-követelve-pörölve a hazát, a szocializmust, a békét, meg a kevésbé általános elveket, melyekből neki és származása vagy rokkantsága okán sorstársainak az elfogadhatónál kevesebb jutott.

Ahogy olvasni kezdem a harminchárom-egy verset, először persze a kisemmizettek *igazsága* ragad meg, először a mindenkori szegények világával azonosulok, ahová „az illetékesek még nem küldték el a szociális segélyt". Aztán, ahogy magához zsibbaszt Balogh szabadversének lüktetése, ráérzek a *hatásokra* is, melyeket ez az alig lírai líra magába olvasztott: József Attiláé és Nagy Lászlóé mellett talán leginkább a szintén Miskolc környéki, s szintén a szegénysorsúaknak (a tanyán, apró falvakban és a városok legszélén élőknek) elkötelezett Serfőző Simonét. Végül pedig ebből a szociológiai és irodalmi kettősburokból kiformálódik előttem az *egyéniség*, az egyszerre azonos és különböző. Akinek szegénysége gazdagít, elesettsége segít fölemelkedni, bicegése (mint a kötet címével szolgáló versrészletben írja: „ahogy sután, — és furcsa hajlásszögben — előre lendítem lábamat") kiegyenesíti bénulatlan lépteim botladozásait. Aki, míg szavaival a lélekhez szelídíti világ bajait, a lelkiismeretet a világ bajai ellen ajzza. Amitől, ha a világ nem lesz is emberibb, legalább a versolvasó emberebbé válhat. *(Szépirodalmi)*

Varjas Endre

ÚJ KÖNYVEK

EURÓPA KIADÓ:

Fjodor Abramov: Két tél és három nyár
Fjodor Abramov: Utak, keresztutak
Anton Csehov: Anna a férje nyakán
Daniel Defoe: A londoni pestis (Kriterion)
Lion Feuchtwanger: A csúnya hercegnő
Norbert Fryd: A Minta Érték Nélkül és a Püspök Úr — Kellemes gondok
Isaac Newton: A principiából és az optikából — Levelek Bentleyhez (Kriterion)
Ioan Slavici: A világ, amelyben éltem (Kriterion)
William Shakespeare: Hamlet

KOSSUTH KIADÓ:

Apáti Sándor: Angola — Múlt, jelen, jövő
Gyárfás Endre: Tengertánc és tulipán
Lenin: Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka 10.
Darai Lajos Mihály: Karl Popper
Jorgosz Pszikhundakisz: A krétai futár.

STATISZTIKAI KIADÓ:

Az állami iparban foglalkoztatottak létszám-összetétele bér- és keresleti viszonyai
Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv 1981.
Magyarország statisztikai adatai 1981. (német nyelvű)
1980. évi népszámlálás — Szolnok megye adatai
1980. évi népszámlálás 4. Békés megye adatai
Budapest statisztikai zsebkönyve

MEDICINA KIADÓ:

Dr. Carola Halhuber: Hogyan szokjunk le a dohányzásról?

ZRÍNYI KIADÓ:

Bokor László: „X" óra
Nagy László: Bocskai István a hadak élén
Zsilin: Kutuzov